

ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 338.121:65.011.24

DOI: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2020.36.0.5

ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ Й СПЕЦИФІЧНІ РИСИ

ФЕДОТОВА І. В., кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

САНДЖАЙ КУМАР БАЛ, Ph.D, директор Коледжу бізнесу й технологій «Піраміда», Джаландхар-Делі, NH-1, Мехтан, Пхагвара, Пенджаб 144401, Індія.

E-mail: sanjaybahl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6648-367X

***Анотація.** Управління життєздатністю підприємства неможливе без чіткого розуміння змісту поняття «життєздатність підприємства», що актуалізує питання систематизації та узагальнення наявних наукових підходів, визначення змісту та умов використання цієї категорії. Здійснено теоретичні дослідження визначень цього поняття, що демонструє наявність порівняно невеликої кількості робіт, в яких проаналізовано підходи й аналіз змісту й визначення змістовних характеристик поняття «життєздатність підприємства». Під час вирішення зазначеної проблеми використаний інструментарій категоріально-системної методології і теорії динамічних інформаційних систем. У статті пропонується новий підхід до дослідження змістових аспектів життєздатності підприємства та конструювання понятійного простору, що використовують для аналізу цього феномена. Для отримання системи категорій, що забезпечують повний і несуперечливий аналіз об'єкта дослідження застосовують категоріальний метод дворівневого тріадичного дешифрування базового поняття. Виділено такі базові характеристики терміна «життєздатність підприємства», як здатність, взаємодія, результат. Розглянуто функціональні особливості запропонованих характеристик, які розкривають ці напрями для оптимального використання можливостей щодо забезпечення життєздатності підприємства. Проведено дешифрування трьох базових характеристик, кожна з яких визначена трьома поняттями: функціонування, адаптація, розвиток, час, внутрішнє та зовнішнє середовище, ефективність, результативність, конкурентоспроможність. Здійснено дворівневе тріадичне дешифрування поняття життєздатності підприємства та отримано його визначення, що дозволяє більш змістовно визначити природу цього феномена. Результати дослідження сприяють формуванню системного уявлення про життєздатність підприємства в межах розроблення наукової концепції життєздатності підприємства.*

Ключові слова: життєздатність, дефініція, дворівневе тріадичне дешифрування, здатність, взаємодія, результат.

Постановка проблеми. В умовах кризового розвитку сучасної економіки зростають вимоги до менеджменту підприємств та актуалізується проблема забезпечення життєздатності організацій. Загострення конкурентної боротьби призводить до того, що підприємствам необхідно пристосовуватися до сьогодення та формувати майбутнє швидше і ефективніше за конкурентів. Дослідження життєздатності підприємств, розуміння того, на що вони спроможні за різних умов функціонування, особливо важливе за умови постійної зміни та модифікації економічних відносин. Стійкий розвиток та існування підприємства в довгостроковій перспективі більшою мірою залежить від його життєздатності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «життєздатність» має міждисциплінарний зміст. Життєздатність систем досліджують у багатьох галузях, зокрема в біології, фізиці, кібернетиці, економіці, психології тощо. Цей термін спочатку було застосовано в біології та фізиці, потім у філософії, екології, соціальних дисциплінах. Моделі життєздатності спочатку були розроблені в технічних і прикладних науках. У.Р. Ешбі [31] навів одне з перших визначень життєздатності, зокрема здатності до виживання, як здатність системи зберігати свої характеристики в заданих межах. Життєздатність як наукове поняття, було розроблено в кібернетиці. У 50-ті роки ХХ століття Ст. Бір побудував формалізовану модель складної життєздатної системи (Viable System Model, VSM) відповідно до закону необхідної різноманітності У. Ешбі. Термін «життєздатна система» був введений до наукової лексики Ст. Біром [1] як система яка виживає, залишається об'єднаною і цілісною, гомеостатично збалансованою як внутрішньо, так і зовні і має механізми та можливості для зростання, навчання, розвитку та адаптації, що дозволяє їй ставати все більш ефективною в її середовищі.

У працях цього теоретика й практика в галузі дослідження операцій були розроблені концепція й інструментарій нового наукового напрямку, який отримав назву «модель життєздатної системи» (МЖС). Поняття «життєздатність» визначає дефініцію «життєздатна» щодо поняття «система», а також словосполучення «життєздатна система» (ЖС), що почали активно використовувати наприкінці ХХ століття в контексті робіт із побудови моделі життєздатної

системи (МЖС), але до 90-х років поняття «життєздатність» не розглядалось окремо.

Одним із перших його запропонував А. А. Богданов, який визначив життєздатність як динамічну стійкість в середніх умовах середовища [7]. Незважаючи на «технічний» пріоритет у дослідженнях життєздатності, більшість дослідників під час визначення цього поняття апелювали до життєздатності живих систем. Перші дослідження ґрунтувалися на уявленнях про життєздатність живих систем як форми прояву їхньої активності й адаптивності.

Системний підхід до дослідження життєздатності різних за походженням систем О. С. Розумовського та М. Ю. Хазова [25] узагальнив проблеми аналізу життєздатності живих систем, зокрема гібридних, суспільства й людини. Автори пропонували розглядати життєздатність як форму прояву активності й адаптивності систем. Умовою існування системи є її гармонійність. Всі життєздатні системи є відносно гармонізованими, а отже, внутрішньо відносно стабільними, несуперечливими. Тому в проєкті розвитку життєздатності ступінь стійкості й надійності системи зростає лише за умови, якщо сама система є стабільною, а середовище з нею гармонізованим. О. С. Розумовський та М. Ю. Хазов [25] визначили проблеми збереження властивостей життєздатних систем та сформували напрямки розвитку їхньої теорії. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає поняття «життєздатність» як здатність зберігати і підтримувати життя [12].

Поступово концепція життєздатності стає більш поширеною у сфері управління системами, природними та людськими ресурсами. В економічній літературі концепція життєздатності підприємств недостатньо розглянута.

Процес управління життєздатністю підприємства неможливий без чіткого розуміння змісту цього поняття, що актуалізує питання систематизації та узагальнення наявних наукових підходів, уточнення змісту, сфери та умов використання категорії.

Невирішені складові загальної проблеми. Нині існує велика кількість наукових робіт, присвячених дослідженню змісту й структури поняття «життєздатність підприємства», проте жодна з них не дозволяє однозначно виділити специфічні особливості, що забезпечують можливість його точної ідентифікації.

Проведені дослідження щодо аналізу проблеми життєздатності підприємства у вітчизняній і закордонній науці демонструють, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення змісту поняття «життєздатність підприємства». Ця дефініція є недостатньо обґрунтованою в економічній літературі. Основними причинами цього є різноманітність сфери використання (філософія, кібернетика, біологія, економіка тощо), складність змісту, інтерпретації, смислового навантаження його елементів.

Крім того, у наукових працях у межах обраної тематики специфічні риси життєздатності підприємства розглядають фрагментарно та несистемно, зокрема відсутня система категорій, що забезпечує формування логічного зв'язку понятійного апарату, яка перешкоджає створенню наукової теорії життєздатності підприємства, основною функцією якої є аналіз об'єкта її вивчення й забезпечення використання життєздатності підприємства з метою трансформації економічної системи в умовах кризи.

Формулювання мети статті. Метою роботи є уточнення поняття життєздатності підприємства на підґрунті визначення переліку ключових ознак цієї категорії методом дворівневого тріадичного дешифрування базового поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність системності та повноти сформованих визначень життєздатності підприємства та їхня неузгодженість є основними обставинами, що перешкоджають формуванню загальної концепції життєздатності підприємства. Таким чином, існує потреба визначення поняття, що адекватно відображає його природу та змістові характеристики з точки зору системного підходу.

Наявні на сьогодні визначення життєздатності підприємства наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Погляди вчених на поняття «життєздатність підприємства»

Автор	Авторське визначення поняття
1	2
	<i>З точки зору системного підходу</i>
С. Бір [4]	Система, яка виживає, залишається об'єднаною і є цілісною, гомеостатично збалансованою як внутрішньо, так і зовні, має механізми та можливості для зростання, навчання, розвитку та адаптації, що дозволяє їй бути ефективною в її середовищі

Продовження табл. 1

1	2
У. Р. Ешбі [31]	здатність системи зберігати свої характеристики в заданих межах; здатність керувальної системи долати зростання ентропії керованої системи
Л. Н. Сергєєва, А. В. Бакурова та ін. [22]	це система, що здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування
Ю. Г. Лисенко, В. Н. Тімохін та ін. [21]	це можливість функціонування економічної системи протягом необмеженого періоду часу в умовах дії збурювальних факторів за умови прийняттого рівня ефективності
Андрющенко [3]	це здатність системи підтримувати функціонування (стійкість, надійність), забезпечувати розвиток (живучість, вмотивованість) шляхом постійного вдосконалення (процеси, пов'язані з удосконаленням та саморозвитком) з метою ефективного реалізації місії і бачення
М. Г. Білопольський, І. Є. Андрющенко [5]	здатність системи підтримувати існування з метою ефективного реалізації місії і бачення за допомогою комбінації таких властивостей системи, як адаптивність і стійкість в умовах функціонування підприємства
	<i>З точки зору орієнтації на стейкхолдерів</i>
А. Б. Альохін [2]	можливість досягнення власної економічної мети, тобто захист інтересів його власників (вищого менеджменту) в довгостроковій перспективі за допомогою власних можливостей (без втручання ззовні)
	<i>З точки зору ресурсного підходу</i>
М. С. Борисова, Д. Ю. Матузов [11]	стан організації, що досягається за умови найбільш ефективного використання його стратегічних ресурсів, які дозволяють йому здійснювати стійку динаміку зростання вартості бізнесу в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози
В. П. Мартиненко [19]	наявність у підприємств промисловості необхідного й достатнього потенціалу для подолання дисбалансу господарської системи та підтримання певного рівня господарської діяльності з метою уникнення збитковості
Н. В. Галкіна [14]	сукупність матеріально-технічних, нематеріальних і невловимих людських ресурсів, що визначають здібності суб'єктів підприємства до самоорганізації і самостійного функціонування в інноваціях
С. І. Савчук [26]	здатність підприємства здійснювати процес функціонування за допомогою власних ресурсів у тривалій перспективі
Д. Ю. Матузов [20]	такий стан організації, що досягається за умови найбільш ефективного використання його стратегічних ресурсів, які дозволяють йому здійснювати стійку динаміку зростання вартості бізнесу в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози
	<i>З точки зору взаємодії чи відносин</i>
Г. М. Шпілевська [30]	сукупність властивостей, що забезпечують існування та розвиток підприємства в реальних умовах зовнішнього середовища та проявляються у взаємодії з ним
М. С. Борисова [9]	комплексна характеристика стану динамічної рівноваги підприємства в сукупності управлінських і виробничо-економічних відносин, що виражається за допомогою ключових показників ефективності, зокрема критеріїв і агрегованих показників сталого й збалансованого функціонування в різноманітних умовах зовнішнього середовища

Закінчення табл. 1

1	2
М. С. Борисова, Ю. В. Вертакова, А. М. Борисов [10]	комплексна характеристика управлінських, а також виробничо-економічних відносин, виражена ключовими показниками ефективності, зокрема критерію сталого та збалансованого функціонування організації в умовах нестабільного зовнішнього середовища
	<i>3 точки зору стратегічного підходу</i>
В. М. Бондаренко, С. С. Слава [8]	стратегія підприємства, яка вибирається залежно від рівня життєздатності системи та спрямована на самостійне й довготривале існування в конкретному оточенні
С. Келлер, К. Прайс [16]	здатність організації оновлюватися, коригувати свої дії і вибудовувати стратегію швидше за конкурентів, що дозволяє підтримувати видатну ефективність на тривалий період часу
	<i>3 точки зору подолання криз</i>
В. В. Вітлінський, О. С. Катуніна [13]	здатність існувати, долати кризи, адаптуватися до змін і збурень, мати рефлексію в процесі самоідентифікації і навчання та потенціал збереження своєї цілісності та функціональності, можливості виконувати профільні завдання (місію), досягати мети, навіть з дещо зменшеним рівнем ефективності та за наявності складних типів впливу зовнішнього середовища
	<i>3 точки зору еволюційного підходу</i>
С. В. Домрачев [15]	здатність сталого та ефективного функціонування підприємства відповідно до стадії життєвого циклу
	<i>3 точки зору конкурентного підходу</i>
Н. М. Смольнякова, М. О. Резник [27]	здатність досягати мети розвитку на довготривалій основі в процесі реалізації конкурентних переваг.
Фр. Малік [18]	це не просто виживання, а процвітання підприємства, збереження його життєвої сили та конкурентоспроможності
Дж. Й. Лін [17]	здатність підприємства без державної підтримки отримувати прийнятний прибуток в умовах відкритого вільного й конкурентного ринку
М. Благутин, С. Келлер та ін. [6]	вміння організації координувати свою діяльність, вирішувати завдання й оновлюватися швидше, ніж це роблять конкуренти, щоб зберігати виключно високу ефективність протягом тривалого часу

Вивчення й узагальнення різноманітних трактувань дефініції «життєздатність підприємства», що розглядаються в економічній літературі, дозволяє зробити висновок, що більшість науковців розглядають підприємство з точки зору системи у взаємодії з зовнішнім середовищем або з точки зору забезпечення ресурсами.

Думки вчених щодо термінології життєздатності розходяться, тому не існує загально визнаного поняття «життєздатності підприємства». Різноманітні визначення поняття «життєздатність» зазвичай не суперечать, а швидше доповнюють одне одне. Одночасно

кожне з них неможливо визнати вичерпним, оскільки, характеризуючи окремі важливі ознаки життєздатності, вони не висвітлюють загальнотеоретичний аспект – зміст властивих їй економічних відносин.

Основна причина аналізу поняття «життєздатність підприємства» є відсутність впорядкованості та системності, а оскільки нині це питання продовжує залишатися актуальним, воно вимагає наукового підходу. Пропонується побудувати дефініцію поняття «життєздатність підприємства» на основі використання теорії динамічних інформаційних систем (ТДІС), розробленої групою науковців під керівництвом професора В. І. Разумового [23, 24]. Одним із методів ТДІС є метод дворівневого тріадичного дешифрування, який пропонується використати в цій роботі. Вибір трьох елементів (тріади) для аналізу обґрунтований В. І. Разумовим [23] тим, що аналіз багатьох двоелементних моделей вичерпав себе, а введення більшої кількості елементів до моделі може призвести до їхнього ускладнення. Тріада використовується як стійке положення, також необхідна достатня кількість компонентів для забезпечення розуміння змісту досліджуваного об'єкта або явища. На сьогодні тріадичний підхід застосовують для прогнозування сценаріїв соціально-економічних процесів із використанням схемотехник. Дворівневе тріадичне дешифрування дозволяє отримати вичерпний аналіз цієї категорії. Тріадичний метод, розвинений на базі ТДІС, передбачає відображення категорії в трьох інших, які репрезентують її вичерпно.

Метод дворівневого тріадичного дешифрування передбачає визначення об'єкта дослідження в трьох категоріях, що найбільш вичерпно визначають його зміст, а кожна з похідних категорій піддається такому ж дешифруванню.

Під час визначення поняття «життєздатність» необхідно врахувати той факт, що з точки зору лінгвістичного аналізу ця дефініція є складною лексичною одиницею, що складається з двох основ – «життя» та «здатність». Отже, для визначення поняття «здатність до життя» необхідне розуміння того, що таке «життя». Одним із тлумачень поняття «життя» є «сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь» [12]. Тому поняття

«життєздатність» визначають як здатність забезпечити існування та розвиток.

Онтологічні основи життєздатності підприємства можна навести як тріадичну схему взаємопов'язаних базових категорій: 0 – комплексна взаємодія (елементи («що»)), 1 – комплексні процеси («як»), 2 – комплексні результати («навіщо»). У цьому випадку логіка взаємозв'язку цих категорій може визначатися таким способом: застосування здатності підприємства («як») на елементах, що взаємодіють («що»), має бути спрямоване на досягнення якісних і кількісних результатів («навіщо»). Ці логічні взаємозв'язки базових категорій («що»–«як» –«навіщо») є важливою відмінністю та перевагою використання ТДІС як методології конструювання галузей наукових досліджень, оскільки формують основу для визначення мети й завдань наукового дослідження. Принцип тріадичності забезпечує необхідний і достатній категоріальний базис, який дозволяє в повному обсязі розгорнути адекватну цій роботі ДІС.

Розглянемо первинну категоріальну тріаду й обґрунтуємо склад її елементів:

1) гомплексна здатність. Термін «здатність» походить від слова «здатний» – який може, вміє здійснювати робити, поводити себе певним чином [12]. Тобто це властивість підприємства здійснювати, робити що-небудь, а отже, зберігати та підтримувати своє життя. Це джерело створення нових знань, а також їх використання, трансформації. В основі життєздатності живого організму знаходяться механізми пристосування та самозбереження. За аналогією підприємства з живим організмом, основними здатностями пропонується визначити процеси функціонування, адаптації та розвитку. Життєздатні організації не просто вчать адаптуватися до поточної ситуації або вирішувати нагальні проблеми, вони розвивають вміння засвоювати нове й безперервно розвиваються самі. Це і є вирішальною конкурентною перевагою.

Процес функціонування підприємства складається з процесів виробництва продукції та забезпечення простого відтворення, тобто процесів, спрямованих на підтримку стану виробничого апарата й персоналу підприємства, що забезпечують можливість повторення чергового циклу виробництва в незмінному (з позиції якісних

характеристик процесу) вигляді, а також процесів трансформації, що забезпечують можливість повторення виробничого циклу в цілеспрямовано зміненому вигляді [28]. Автор вважає, що всі зазначені процеси містять як складові й відповідні процеси управління.

Із загальносистемних позицій вся різноманітність форм адаптації систем поділяється на два класи: параметричну і структурну адаптацію. Параметрична адаптація передбачає коригування (керування) параметрів системи, процесу її функціонування. Структурна адаптація реалізується в процесі зміни структури системи [28]. Адаптивність системи підприємства є дуальною, оскільки керувальні впливи є засобом як зміни власної поведінки системи, так і модифікації зовнішнього середовища. Процес розвитку підприємства – це організований процес переходу підприємства в якісно новий стан, що характеризується більш високим рівнем життєздатності [29];

2) комплексна взаємодія. Будь-який організм у процесі життя взаємодіє з навколишнім середовищем. Без цієї взаємодії неможливим є саме життя, адаптація, розвиток, тому взаємодія є основою життя, без взаємодії життєздатність неможлива. Життя – це взаємодія різноманітних елементів, у процесі такої взаємодії утворюється складна системна цілісність, тобто вона може бути визначена як інструмент, за допомогою якого підприємство забезпечує життєздатність. Основними елементами взаємодії є внутрішнє середовище підприємства, його зовнішнє середовище та час. Розглядається соціально-економічна система як стійка в часі і в просторі частина навколишнього світу, що володіє властивостями зовнішньої цілісності та внутрішнього різноманіття. Внутрішнє середовище підприємства можна визначити як елементи його системи управління. Підприємство як відкрита економічна система знаходиться під постійним впливом зовнішніх факторів, які зумовлюють необхідність розроблення ефективних механізмів управлінського реагування на них;

3) комплексні результати, що є результатом функціонування підприємства. Критерій ефективності – це співвідношення результату до ресурсів, за допомогою яких він був отриманий. Бути більш ефективним – це значить отримувати більший результат за допомогою тих самих ресурсів або отримувати такий самий результат за

допомогою менших ресурсів. Виживають і розвиваються на ринку більш ефективні організації. Якщо підприємство є життєздатним в конкурентному середовищі, то воно є і конкурентоспроможним, тобто поняття «конкурентоспроможність підприємства» визначається як похідне від поняття «життєздатність підприємства».

Далі з метою формування другого рівня дешифрування необхідно виділити ще один комплекс категорій, що забезпечує дешифрування категорій першого рівня (рис. 1).

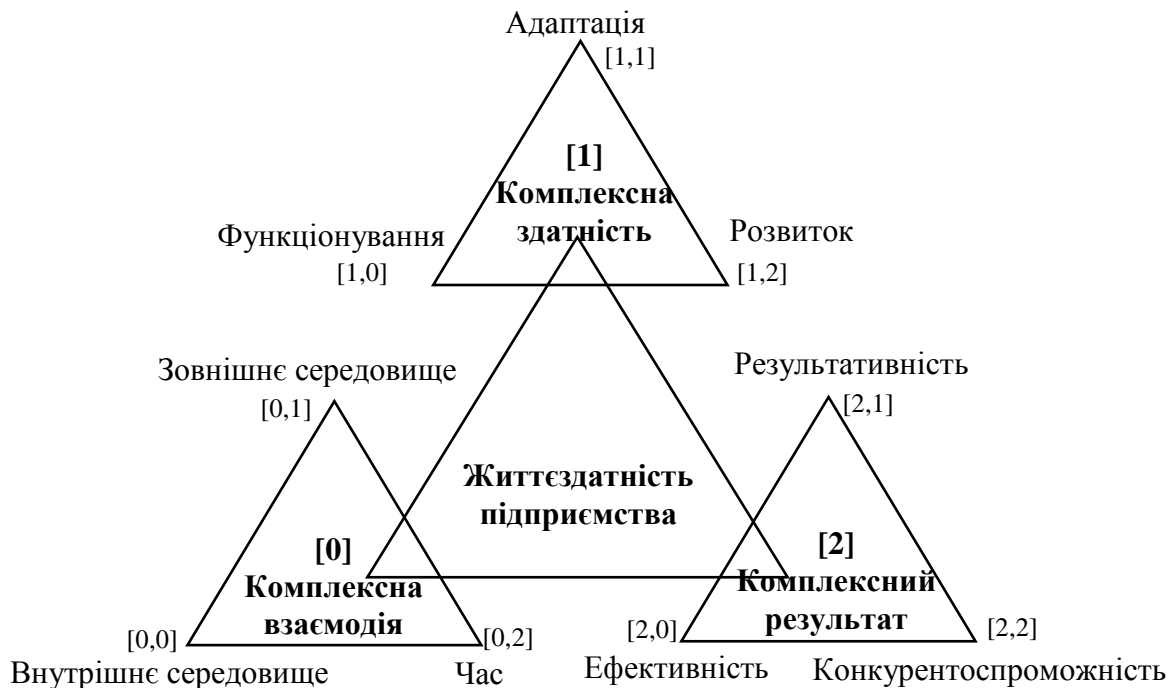

Рис. 1. Дворіневе тріадичне дешифрування поняття «життєздатність підприємства»

Кожне з понять першого рівня також визначається трьома поняттями другого рівня деталізації:

[0] – комплексна взаємодія формується такими елементами: [0,0] – внутрішнє середовище підприємства, [0,1] – зовнішнє середовище, [0,2] – час;

[1] – комплексна здатність визначається за допомогою її визначення: [1,0] – здатність до функціонування, [1,1] – здатність до адаптації, [1,2] – здатність до розвитку;

[2] – комплексні результати містять такі елементи: [2,0] – ефективність, [2,1] – результативність, [2,2] – конкурентоспроможність.

Узагальнення трьох ієрархічно структурованих понять дозволяє сформулювати таку дефініцію життєздатності підприємства:

Життєздатність підприємства – це здатність підприємства здійснювати процес функціонування, адаптації та розвитку за допомогою сукупності різноманітних управлінських інструментів та механізмів динамічної взаємодії внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства протягом необмеженого періоду для досягнення ефективності, результативності та конкурентоспроможності.

Використання методу дворівневого тріадичного дешифрування базової категорії дозволило систематизувати наявні фактори й визначити такі об'єктивні основи, як здатність, взаємодія, результат. Розроблення тріади основних частин поняття «життєздатність підприємства» дозволила визначити цей термін за допомогою поняття «комплексна взаємодія», яке більшістю авторів у досліджуваній літературі не розглядалося. Також було систематизовано уявлення про основні здатності та результати підприємства в процесі управлінні життєздатністю підприємства.

Таким чином, автори здійснили логічний аналіз у цій галузі й визначили термін «життєздатність підприємства» за допомогою категоріального методу дворівневого тріадичного дешифрування базового поняття. Авторське визначення містить наявність такої специфічної особливості, як системність, що дозволить проаналізувати зміст цього феномена й допоможе вибрати напрямки підвищення життєздатності на підприємстві.

Висновки. Таким чином, дефініція, отримана в процесі застосування методу дворівневого тріадичного дешифрування базового поняття «життєздатність підприємства», дозволяє більш вичерпно й точно визначити зміст так званого феномена. Проаналізований у статті метод конструювання дефініцій може бути застосований до будь-яких економічних категорій і понять, що дозволить визначити їхній зміст відповідно до результатів логічного й теоретичного аналізу об'єктів, процесів і явищ.

Література

1. Beer S. Brain of the Firm. Allen Lane. The Penguin Press. London, Herderand Herder, USA, 1972. 364 p.

2. Алехин А. Б. Жизнеспособность промышленных предприятий: формализация и оценка. Вісник Маріупольського державного університету. 2012. № 3. С. 22–31.
3. Андрущенко І. Є. Формування життєздатності промислових підприємств: монографія. Маріуполь: ПДТУ, 2017. 329 с.
4. Бир С. Мозг фирмы. Москва: Либроком, 2009. 416 с.
5. Білопольський М. Г., Андрущенко І. Є. Концептуальні положення щодо життєздатності підприємств промислового сектора економіки України. Розділ монографії. Модернізація та структурна трансформація соціально-економічної системи України: комунальна контентна організації обслуговування промислового підприємства / Покатаєва О. В. та ін. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2015.
6. Жизнеспособность организации / Благутин М., Келлер С., Прайс К., Точин А. *Вестник McKinsey*. 2014. № 31. С. 49–67. URL: <http://vestnikmckinsey.ru/organizational-models-and-management-systems/Zhiznospobnost-organizatsii-1>.
7. Богданов А. А. Тектология: Всеобщая организационная наука: в 2 т. Москва: Экономика, 1989. Т. 2. 304 с.
8. Бондаренко В. М., Слава С.С. Структурування життєздатного розвитку: аналіз підходів та дефініцій. *Регіональна економіка*. 2008. № 4 (50). С. 208–214.
9. Борисова М. С. Стратегическое управление жизнеспособностью промышленного предприятия с применением сбалансированной системы показателей: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук. Курск, 2012. 23 с.
10. Борисова М. С., Вертакова Ю. В., Борисов А. М. Стратегическое управление жизнеспособностью организации на основе применения системы сбалансированных показателей: монография. Москва: Русайнс, 2016. 202 с.
11. Борисова М. С., Матузов Д. Ю. Жизнеспособность промышленных предприятий: теоретико-компаративный подход. *Известия Юго-Западного государственного университета. Сер. Экономика. Социология. Менеджмент*. 2016. № 2 (19). С. 82–89.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
13. Вітлінський В. В., Катуніна О. С. Методологічні аспекти моделювання розвитку та життєздатності систем і контрагентів цифрової економіки. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 333–341. DOI: 10.25264/2311-5149-2019-13(41)-88-97.
14. Галкина Н. В. Обеспечение жизнеспособности предприятия в условиях инновационного технологического развития. *Известия высших учебных заведений. Горный журнал*. 2019. № 5. С. 83–91. DOI: 10.21440/0536-1028-2019-5-83-91.

15. Домрачев С. В. Совершенствование оценки жизнеспособности предприятия металлургического комплекса: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук. Челябинск, 2005. 23 с.

16. Келлер С., Прайс К. Жизнеспособность бизнеса, или почему эффективности недостаточно. *Библиотека управления: веб-сайт*. 2015. URL: https://www.cfin.ru/management/controlling/Beyond_performance.shtml.

17. Лин Дж. Й. Демистификация китайской экономики. Москва: Мысль, 2013. 378 с.

18. Малик Фр. Управление в самой преуспевающей корпорации/ пер. с англ. Москва: Прогресс. 1999.

19. Мартиненко В. П. Стратегія життєздатності підприємств промисловості: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 328 с.

20. Матузов Д. Ю. Обеспечение жизнеспособности организации на основе управления стратегическими ресурсами: дис. ... канд. экон. Наук / Воронеж, 2016. 216 с.

21. Методология моделирования жизнеспособных систем в экономике: монография / Лысенко Ю. Г. и др. Донецк: Юго-Восток Лтд, 2009. 350 с.

22. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем: монографія / Сергєєва Л. Н., Бакурова А. В., Воронцов В. В., Зульфугарова С. О. Запоріжжя: КПУ, 2009. 200 с.

23. Разумов В. И. Категориально-системная методология в подготовке ученых. Омск: ОмГУ, 2004. 277 с.

24. Разумов В. И., Сизиков В. П. Информационные основы синтеза систем. В 3 ч. Ч. I. Информационные основы системы знаний / В. И. Разумов, В. П. Сизиков. Омск: ОмГУ, 2007. 266 с.

25. Разумовский О. С., Хазов М. Ю. Проблема жизнеспособности систем. Гуманитарные науки в Сибири. 1998. № 1. С. 3–7.

26. Савчук С. И. О соотношении понятий конкурентоспособности продукции и предприятий. Методологические аспекты. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2003. Вип. 186. Т. 1. С. 57–68.

27. Смольнякова Н. М., Резник М. О. Життєздатність підприємств ритейлу як прояв реалізації конкурентних переваг. *Economic strategy and prospects of trade and services sector development*. 2020. Vol. 2 (30). P. 46–58. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3601994>.

28. Шпак С. А. Категории адаптации и адаптивности в теории управления реструктуризацией предприятий. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 1 (83). С. 96–103. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-1\(83\)-96-103](https://doi.org/10.26642/jen-2018-1(83)-96-103).

29. Шпак С. А. Категория развития в экономике предприятий. Критические заметки. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 233–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_3_31

30. Шпілевська Г. М. Механізм формування фінансової життєздатності підприємства на основі принципів організації життєздатних систем Стаффорда Біра. *Бизнес інформ: наук. журнал*. 2010. № 5 (1). С. 113–117.

31. Эшби У. Р. Введение в кибернетику. Москва: Наука, 1975. 432 с.

References

1. Alekhin, A. B. (2012). Zhiznesposobnost' promyshlennykh predpriyatiy: formalizatsiya i otsenka. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu* [Viability of industrial enterprises: formalization and assessment]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu - Bulletin of Mariupol State University*, 3, 22–31. [in Russian].

2. Andryushhenko, I. Ye. (2017). Formuvannya zhyttyezdatnosti promyslovykh pidpryyemstv: monografiya [Formation of viability of industrial enterprises]. Mariupol, PDTU. [in Ukrainian].

3. Beer, S. (1972). *Brain of the Firm*. Allen Lane. The Penguin Press, London, Herderand Herder, USA.

4. Beer, S. (2009). *Brain of the Firm*. Moscow: Librokom. [in Russian].

5. Bilopolskyi, M. H., Andriushchenko, I. Ye. (2015). Kontseptualni polozhennia shchodo zhyttiezdatnosti pidpryyemstv promyslovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Conceptual provisions on the viability of enterprises in the industrial sector of the Ukrainian economy]. Chapter of the monograph. Pokataieva O. V., Kucherova H. Iu. et al. *Modernizatsiia ta strukturna transformatsiia sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy: komunalna kontenta orhanizatsii obsluhovuvannya promyslovoho pidpryyemstva* [Modernization and structural transformation of the socio-economic system of Ukraine: communal content of the service organization of an industrial enterprise]. Zaporizhya: Klasychnyi pryvatnyi universytet. [in Ukrainian].

6. (2014). Zhiznesposobnost' organizatsii [Viability of the organization] / Blagutin, M., Keller, S., Price, K., Tochin, A. *McKinsey Bulletin*, 31, 49–67. Available at: <http://vestnikmckinsey.ru/organizational-models-and-management-systems/Zhiznesposobnost-organizatsii-1>. [in Russian].

7. Bogdanov, A. A. (1989). *Tektologija: Vseobshhaja organizacionnaja nauka* [Tectology: General organizational science]. Moscow: Jekonomika. [in Russian].

8. Bondarenko, V., Slava, S. (2008). Strukturuvannya zhyttyezdatnoho rozvytku: analiz pidkhodiv ta definitiy [Structuring viable development: an analysis of approaches and definitions]. *Regional Economics*, 4(50), 208–214. [in Ukrainian].

9. Borisova, M. S. (2012). *Strategicheskoye upravleniye zhiznesposobnost'yu promyshlennogo predpriyatiya s primeneniyem sbalansirovannoy systemy*

pokazateley [Strategic management of the viability of an industrial enterprise using a balanced scorecard]. Author's thesis. Kursk. [in Russian].

10. Borisova, M. S., Matuzov, D. Ju. (2016). Zhiznesposobnost' promyshlennyh predpriyatij: teoretiko-komparativnyj podhod [Viability of industrial enterprises: a theoretical and comparative approach]. *Proceedings of Southwestern State University. Economics series. Sociology. Management - Izvestija Jugozapadnogo gosudarstvennogo universiteta. Serija Jekonomika. Sociologija. Menedzhment*, 2 (19), 82–89. [in Russian]

11. Borisova, M. S., Vertakova, Ju. V., Borisov, A.M. (2016). *Strategicheskoe upravlenie zhiznesposobnost'ju organizacii na osnove primenenija sistemy sbalansirovannyh pokazatelej: monografija [Strategic management of the viability of the organization based on the application of a balanced scores system: a monograph]*. Moscow: Rusajns. [in Russian].

12. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]: 250000*. Kyiv; Irpin: Perun. [in Ukrainian].

13. Vitlinskyi, V. V., Katunina, O. S. (2018). Metodolohichni aspekty modeliuvannia rozvytku ta zhyttiezdatnosti system i kontrahentiv tsyfrovoy ekonomiky [Methodological Aspects of Modeling Development and Viability of Systems and Counterparties in the Digital Economy]. *Problemy ekonomiky. Problems of the economy*, 1 (35), 333-341. DOI: 10.25264/2311-5149-2019-13(41)-88-97. [in Ukrainian].

14. Galkina, N. (2019). Obespecheniye zhiznesposobnosti predpriyatiya v usloviyakh innovatsionnogo tekhnologicheskogo razvitiya [Ensuring the viability of an enterprise in conditions of innovative technological development]. *Izvestija vysshikh uchebnykh zavedenii. Gornyj zhurnal. News of the Higher Institutions. Mining journal*, 5, 83–91. DOI: 10.21440/0536-1028-2019-5-83-91 [in Russian].

15. Domrachev, S. (2005). *Sovershenstvovaniye otsenki zhiznesposobnosti predpriyatiya metallurgicheskogo kompleksa [Improving the assessment of the viability of a metallurgical complex enterprise]*. Author's thesis. Chelyabinsk. [in Russian].

16. Keller, S., Price, K. (2015). Ghiznesposobnost' biznesa, ili pochemu jefektivnosti nedostatochno [Business viability, or why efficiency is not enough]. *Biblioteka upravlenija*. Available at: https://www.cfin.ru/management/controling/Beyond_performance.shtml.

17. Lin, J. Y. (2013). *Demistifikatsiya kitayskoy ekonomiki [Demystification of the Chinese economy]*. Moscow: Mysl. [in Russian].

18. Malik, Fr. (1999). *Upravlenie v samoj preuspevajushhej korporacii [Management in the most successful corporation]*. Moscow: Progress.

19. Martynenko, V. (2006). *Stratehiya zhyttiezdatnosti promyslovykh pidpryyemstv: monohrafiya [The strategy of viability of industrial enterprises: monograph]*. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].

20. Matuzov, D. Ju. (2016). Obespechenie zhiznesposobnosti organizatsii na osnove upravleniya strategicheskimi resursami: dis. ... kand. jekon. nauk. [Ensuring the viability of an organization based on strategic resource management: Cand. econom. sci. diss.]. Voronezh. [in Russian].

21. *Metodologiya modelirovaniya zhiznesposobnykh sistem v ekonomike: monografiya* [The methodology of modeling viable systems in the economy: monograph] / Lysenko, Yu. et al. (2009). Donetsk: Southeast Ltd. [in Russian].

22. *Modelyuvannya struktury zhyttyezdatnykh sotsialno-ekonomichnykh system: monografiya* [Modeling the structure of viable socio-economic systems: monograph] / Sergeyeva, L., Bakurova, A., Vorontsov, V., Zulfugarova, S. (2009). Zaporizhya: KPU. [in Ukrainian].

23. Razumov, V. I. (2004). *Kategorial'no-sistemnaya metodologiya v podgotovke uchenykh* [Categorical system methodology in the training of scientists]. Omsk: OGPU. [in Russian].

24. Razumov, V. I., Sizikov, V. P. (2007). Informacionnye osnovy sinteza sistem: v 3 ch. Ch.I. Informacionnye osnovy sistemy znaniy [Information bases of systems synthesis: in 3 parts. Part I. Information bases of the knowledge system]. Omsk: OGPU. [in Russian].

25. Razumovskij, O. S., Hazov, M. Ju. (1998). Problema zhiznesposobnosti sistem [The problem of the viability of systems]. *Humanities in Siberia*, 1, 3–7. [in Russian].

26. Savchuk, S. Y. (2003). O sootnoshenyy poniatyi konkurentosposobnosti produktsyy y predpriyatyi. Metodolohycheskye aspekty [About the relationship between the concepts of competitiveness of products and enterprises. Methodological aspects]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, 186(1), 57-68. [in Russian].

27. Smolnyakova, N. & Rezyk. M. (2020). Zhyttiezdatnist pidpriemstv ryteilu yak proiav realizatsii konkurentnykh perevah [Viability of retail enterprises as a manifestation of competitive advantages implementation]. *Economic strategy and prospects of trade and services sector development*, 2 (30), 46–58. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3601994> [in Ukrainian].

28. Shpak, S. (2018). Kategorii adaptatsii i adaptivnosti v teorii upravleniya restrukturyzatsiyey predpriyatiy [Categories of adaptation and adaptability in the theory of enterprise restructuring management]. *Visnyk ZhDTU - ZhSTU Bulletin* 1(83), 96–103. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-1\(83\)-96-103](https://doi.org/10.26642/jen-2018-1(83)-96-103) [in Russian].

29. Shpak, S. A. (2017). Kategorija razvitija v jekonomike predpriyatij. Kriticheskie zametki [Category of development in the economy of enterprises. Critical notes]. *Problemi ekonomiki*, 3, 233–241. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_3_31 [in Russian].

30. Shpilevskaya, G. (2010). Mekhanizm formuvannya finansovoyi zhyttiezdatnosti pidpriyemstva na osnovi pryntsyviv orhanizatsiyi zhyttiezdatnykh

system Stafforda Bira [Mechanism of formation of financial viability of the enterprise on the basis of the principles of organization of viable Stafford Beer systems]. *Biznes inform*, 5(1), 113–117. [in Ukrainian].

31. Ashby, U. (1975). *Vvedeniye v kibernetiku* [Introduction to Cybernetics], Moscow: Nauka. [in Russian].

VIABILITY OF THE ENTERPRISE: CONCEPT AND SPECIFIC FEATURES

FEDOTOVA I. Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

SANJAY KUMAR BAHL, PhD, Director at Pyramid College of Business & Technology, Jalandhar-Delhi G.T. Road, NH-1, Mehtan, Phagwara, Punjab 144401, India.

E-mail: sanjaybahl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6648-367X

***Abstract.** Exercising management of viability of the enterprise is impossible without a clear understanding of the concept “viability of the enterprise”, which fact raises the issue of systematization and generalization of existing scientific approaches, clarifying the content and conditions of using this category. Theoretical studies of existing definitions of this concept showed a relatively small number of works setting out different approaches, views on the essence and definition of the substantive characteristics of the concept “viability of the enterprise”. In solving this problem, the tools of categorical-system methodology and the theory of dynamic information systems are used. The article proposes a new approach to the study of the essential aspects of viability of the enterprise and construction of a conceptual space that describes this phenomenon. To obtain a system of categories which provide a complete and consistent description of the object of study, the categorical method of two-level triadic decryption of the basic concept is used. There are three basic characteristics inherent in the concept “viability of the enterprise”: ability, interaction, result. The article considers the functional features of the proposed characteristics, which reveal these areas for the optimal use of opportunities to ensure the viability of the enterprise. Three basic characteristics were deciphered, each of them is revealed by three concepts, such as: functioning, adaptation, development, time, internal and external environment, efficiency, performance, competitiveness. A two-level triadic decryption of the phenomenon of viability of the enterprise was carried out, whereby its definition was obtained, which enables to determine the nature of this phenomenon more completely and accurately. The results of the study contribute to the formation of a system view on viability of the enterprise in the context of developing a scientific concept of viability of the enterprise.*

Key words: viability, definition, two-level triadic decryption, ability, interaction, result.

ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПОНЯТИЕ И СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ

ФЕДОТОВА И. В. кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харьков, Украина, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

САНДЖАЙ КУМАР БАЛ, Ph.D, директор Пирамида Колледжа бизнеса і технологий, Джаландхар-Дели, NH-1, Мехтан, Пхагвара, Пенджаб 144401, Индия.

E-mail: sanjaybahl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6648-367X

***Аннотация.** В статье предлагается новый подход к исследованию сущностных аспектов жизнеспособности предприятия и конструирования понятийного пространства, описывающих указанный феномен. Для получения системы категорий, обеспечивающих полное и непротиворечивое описание объекта исследования, применяется категориальный метод двухуровневой триадической дешифровки базового понятия. Выделены три базовые характеристики, присущие понятию «жизнеспособность предприятия»: способность, взаимодействие, результат. Рассмотрены функциональные особенности предлагаемых характеристик, раскрывающих эти направления для оптимального использования возможностей в обеспечении жизнеспособности предприятия. Проведена двухуровневая триадическая дешифровка понятия «жизнеспособность предприятия», в результате чего получено его определение, что позволяет более полно и точно определить природу этого феномена.*

***Ключевые слова:** жизнеспособность, дефиниция, двухуровневая триадическая дешифровка, способность, взаимодействие, результат.*